

Bahriyeli Bir Askerî Tarihçi: Bahri Noyan'ın Hayatı ve Çalışmaları

A Naval Military Historian: The Life and Works of Bahri Noyan

<https://doi.org/10.52792/tws.1501262>

Mehmet KORKMAZ¹

Araştırma Makalesi

¹ Milli Savunma Üniversitesi
– Doç.Dr.

[ORCID: 0000-0002-7988-742X](https://orcid.org/0000-0002-7988-742X)

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Mehmet KORKMAZ

E-posta/E-mail:

mkorkmaz10@gmail.com

Geliş tarihi/Received:

14 Haziran 2024

Revizyon talebi/Revision Requested:

30 Temmuz 2024

Son revizyon /Last revision:

31 Temmuz 2024

Kabul tarihi/Accepted:

14 Ağustos 2024

Atıf/Citation:

Korkmaz, Mehmet. "Bahriyeli Bir Askerî Tarihçi: Bahri Noyan'ın Hayatı ve Çalışmaları." *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 5, no. 2 (2024): 129-148.

Özet

Bahri Noyan, 26 yıl Türk Deniz Kuvvetleri'nde bir bahriye subayı olarak hizmet ettikten sonra 1960 yılında emekli olmuştur. Türk denizcilik tarihine olan ilgisi onun emekliliği döneminde çeşitli dergi ve gazetelerde yazmaya yönlendirmiştir. Neredeyse tamamı modernleşme dönemi Osmanlı denizcilik tarihine ilişkin popüler tarzdaki yazıları onun kamuoyunda tanınmasını da sağlamıştır. Söz konusu yazılarından bazıları mahiyeti ve ihtiva ettiği malumat itibarıyla akademik çalışmalara da kaynaklık etmektedir. Tüm bunlara rağmen Bahri Noyan'ın hem bahriyede geçirdiği uzun yıllara dair askerî kariyeri hem de onun hayat hikâyesinin tamamına ilişkin mevcut literatürde hiçbir malumat olmaması askerî tarihçiliğimizin eksik yanlarından birini oluşturmaktadır. Bu makalenin hedefi Bahri Noyan'ın biyografisini ortaya çıkarmak ve çeşitli dergilerde kaleme aldığı yazılarının bibliyografik künyelerini tespit etmektir. Aynı zamanda bahse konu yazılarının içerik analizi yapılmıştır. Böylece Noyan'ın askerî kariyeri, mesleki faaliyetleri ve Türk deniz tarihçiliğindeki yerinin tespiti amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Bahri Noyan, Türk Denizcilik Tarihi, Türk Deniz Harp Tarihi, Osmanlı Bahriyesi*

Abstract

Bahri Noyan retired in 1960 after serving as a naval officer in the Turkish Naval Forces for 26 years. The popular style articles he wrote in various magazines and newspapers during his retirement, almost all of which were related to Ottoman maritime history during the modernization period and were far from academic concerns, made him known to the public. Some of his articles in question are also a source of academic studies due to their nature and the information they contain. Despite all this, it is quite surprising that there is no information in the existing literature about Bahri Noyan's long years in the navy and his entire life story. The aim of this article is to reveal Bahri Noyan's biography, as well as to determine the bibliographical identifiers of his writings and to conduct content analysis of the articles in question. Thus, it is aimed to determine Noyan's military career, professional activities and his place in Turkish maritime historiography.

Key Words: *Bahri Noyan, Turkish Naval History, Turkish Naval War History, Ottoman Navy*

GİRİŞ

Bahriye Mektebi mezunu olan Bahri Noyan, mezuniyetini müteakip bahriyelilerin uzmanlık alanlarından biri olan mayın ve mayıncılık alanında ihtisas yaparak bu alanda uzmanlaşmıştır. Tecrübelerini kendinden sonraki bahriye subaylarına aktarmak amacıyla mayın kurslarında eğitimci olarak da vazifelendirilmiştir. Noyan, yarbay rütbesine kadar yükselmiş ve askerî kariyerinin son yıllarını Deniz Müzesi'nde geçirmiştir. Buradan emekli olduktan sonra kaleme aldığı yazılar göz önüne alındığında onun geçmişte Deniz Müzesi gibi bünyesinde hem denizcilik tarihine ait objeleri hem de Mülga Bahriye Nezareti'nin arşivi ile bir ihtisas kütüphanesini bulunduran kültürel bir kurumda çalışmış olmasının Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi denizcilik tarihine olan ilgisini artırmış olduğu yorumu yapılabilir. Emekli olduktan sonra bazı dergilerde Türk deniz tarihine dair yazılar kaleme alması Bahri Noyan'ın Türk kamuoyunda tanınıp isminin duyulmasını ve bir askerî deniz tarihçisi olarak temayüz etmesini sağlamıştır. Bu özelliğiyle kendinden önceki bahriyeli birer askerî deniz tarihçisi olan Safvet Bey,¹ Süleyman Nutki,² Ali Rıza Seyfi³, Ali Haydar Emir⁴, Fevzi Kurtoğlu,⁵ Halûk Şehsuvaroğlu,⁶ Afif Büyüktuğrul,⁷ Fahri Çoker⁸ gibi isimlerle birlikte geç dönem Osmanlı ve Cumhuriyet döneminin ilk yıllarına ait isimler arasında adı anılmıştır. Bu bağlamda popüler askerî tarihçilere ve konumuz itibarıyla bahriyeli askerî tarihçilere dair son yıllarda bazı çalışmalar yapılmış olmasının sevindirici bir gelişme olduğunu da ifade etmek gerekir. Bahri Noyan'a, onun askerî kariyeri ve hayat hikâyesine dair literatürde bir malumat bulunmaması ise bu çalışmanın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Makalenin temel hedefi onun biyografisini ortaya çıkarmak, neredeyse tamamı Türk denizcilik tarihine dair çeşitli dergilerde kaleme aldığı yazılarının bibliyografik künyelerini tespit etmektir. Aynı zamanda bahse konu yazılarının içerik analizi de yapılmıştır. Böylece Noyan'ın askerî kariyeri, mesleki faaliyetleri ve Türk deniz tarihçiliğindeki yerinin tespiti amaçlanmaktadır. Çalışmada yöntem olarak öncelikle Bahri Noyan'ın hayat hikâyesinin ve askerî kariyerinin ortaya çıkarılması amacıyla yapılan arşiv araştırmasında elde edilen bilgiler paylaşılmıştır.

¹ Safvet Bey için bkz. Ali İhsan Gencer, "Saffet Bey", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDVİA), c. 35, İstanbul 2008, s. 466-467; Mehmet Sait Sütcü, "Bir Türk Deniz Tarihçisi: Saffet Bey", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı 63, (2017), s. 435-457; İbrahim Sönmez, *Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Yaşamış Bir Türk Denizcisi Saffet Bey'in Hayatı, Eserleri ve Tarihçiliği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2021, s. 4-89.

² Süleyman Nutki Bey'in hayatı için bkz. Mehmet Korkmaz, "Aydın ve Müteşebbis Bir Bahriye Subayı: Süleyman Nutki Bey'in Hayatı (1854-1924) ve Eserleri", *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 2021/2, s. 170-195.

³ Ali Rıza Seyfioğlu'nun hayatı ve eserlerine dair yapılmış bir çalışma için bkz. Osman Yıldız, "Ali Rıza Seyfioğlu", *TÜBAR-XII*, (2002-Güz), s. 89-109.

⁴ Ali Haydar Emir için bkz. Mehmet Korkmaz, "Ali Haydar Emir Alpagut: Hayatı ve Eserleri", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı 35 (2019), s. 57-77.

⁵ Fevzi Kurtoğlu için bkz. Evren Mercan, "Deniz Harp Tarihçisi Bir Bahriyeli: Hüseyin Fevzi Kurtoğlu", *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, c. 2, sayı 1, (2021), s. 17-37.

⁶ Haluk Şehsuvaroğlu için bkz. Salim Aydın, "Halûk Yusuf Şehsuvaroğlu'nun Hayatı, Görevleri ve Askerî Tarihçiliği", *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, c. 5, sayı 1, (2024), s. 64-89.

⁷ Afif Büyüktuğrul'un hayatı ve eserlerine ilişkin bkz. Fatih Bekdemir, *Cumhuriyet Dönemi Deniz Harp Tarihi Yazıcılığı ve Afif Büyüktuğrul*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, MSÜ. ATASAREN, İstanbul 2021, s. 43-75.

⁸ E. Tümamiral Fahri Çoker'in (d.1912-ö.2001), bilhassa Bahriye Mektebi'ne dair yazmış olduğu ve bu alandaki biyografi çalışmalarında başvuru kaynağı olan eseri (*Bahriye Mektebimiz*, Dz.K.K. Yayınları, Ankara 1973) ve çeşitli yerlerde yayınlanmış makalelerini derlediği *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler* (Dz.K.K. Yayınları, Ankara 1994) adlı çalışmaları ile Türk Denizcilik tarihi yazımına önemli hizmetleri bulunmakta olup kendisi hakkında müstakil bir çalışma mevcut değildir.

EĞİTİMİ VE ASKERİ KARIYERİ

Bahri Noyan'ın doğumu, ailesi, eğitimi ve askerî kariyerinin ilk dönemine ait sınırlı bilgileri, Bahriye Nezareti Hazine-i Evrakı'ndan (Bahriye Nezareti Arşivi) günümüze intikal eden Bahriye Yoklama Kalemi Defterleri⁹ koleksiyonundaki bir defterden (YKL.d. 3962, s. 37) tespit edebilmekteyiz. Buna göre Bahri Noyan İstanbul'da bahriyelilerin semti olarak da bilinen Beyoğlu'na bağlı Kasımpaşa'da Rumi 1330 (Miladi 1914 veya 1915) yılında doğdu.¹⁰ Babasının adının Ali olduğu kayıtlarda geçmekle birlikte mesleği, nereli olduğu gibi açıklayıcı bir bilgi mevcut değildir.

Bahri Noyan'ın eğitim bilgilerine bakıldığında 1 Nisan 1932'de Deniz Harp Okulu'na girdiği, o dönemki eğitim sistemi gereği iki yıl eğitim gördükten sonra 30 Ağustos 1934'te asteğmen olarak makine sınıfından mezun olduğu görülmektedir.¹¹ Sınıf arkadaşları arasında daha sonra tümamiral rütbesine kadar yükselecek olan ve deniz tarihine dair çalışmaları bulunan Fahri Çoker ile *Refah* vapurunda şehit olan Fikret Erkin ile gibi isimler bulunmaktadır.¹²

28 Şubat 1935'te teğmen, 20 Ağustos 1938'de üsteğmen rütbesine terfi eden Bahri Noyan'ın Deniz Kuvvetleri'ndeki ihtisas alanı mayıncılıktır. İlk tayin edildiği yer İzmir Mayın Grubu Bölüğü 1. İhzar (Hazırlama) subay vekilliği göreviyle İzmir olmuştur. 7 Temmuz 1935 ile 6 Aralık 1935 tarihleri arasında yani beş ay burada görev yaptıktan sonra Ereğli Mayın Grubu İhzar subaylığı vekaletine atanmıştır. Altı ay sonra tekrar ilk görev yerine tayin edilmiştir. 20 Haziran 1936 tarihinde yine İzmir Mayın Grubu Bölüğü 1. İhzar subay vekilliğine tayin edilmiştir. 20 Ekim 1937'de Üss-i Bahrî Mayın Bölüğü ihzar subay vekilliğine atandıysa da altı ay sonra İzmir Mayın Bölüğü'ne gönderildi (6.4.1938). Dört ay sonra ise İstanbul Mayın Grubu İhzar Subaylığına tayini gerçekleştirildi (1.8.1938). Mesleğindeki ilk dört yılda mayıncılıkla işlerinde görev alan Bahri Noyan 1941 yılında bu sefer Marmara Üss-i Bahrî Mayın Bölüğü subaylığına (15.08.1941), buradaki kısa süren görevinden sonra da Karadeniz Boğazı Mayın Grubu Komutanlığı'na atandı. (12.09.1941). Mayıncılıkla ilgili bu görevleri sırasında erler ve subaylar için açılan mayın kurslarında dersler verdi.¹³

Bahri Noyan'ın 1941-1946 yılları arasında nerelerde görev yaptığı bilgisine ulaşmak mümkün olmasa da 1943 yılının Ağustos ayında yapılan terfilerde makine yüzbaşılığına terfi ettiği tespit edilmektedir.¹⁴ 1947 senesinde Deniz Fabrikaları Müdürlüğünde 1979 sicil numarasıyla çarkçı

⁹ Söz konusu Bahriye Yoklama Kalemi defterleri Bahriye Nezareti bünyesinde merkez ve taşra teşkilatında istihdam edilen subaylar ve efradın maaş, yoklama, emeklilik, yetim aylığı tahsisine dair özlük bilgileri gibi işlemlerin kaydedildiği defterlerdir. Bu fondaki defterler 1789-1922 yılları arasındaki kayıtları içermekte olup ilgili fonda 3.542 adet defter mevcuttur. 2021 yılında kadar Deniz Müzesi bünyesinde bulunan Bahriye Nezareti evrak ve defterleri aynı yıl Cumhurbaşkanlığı kararıyla Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri'ne (Kâğıthane) devredilmiştir. Bahriye Arşivi'nin muhtevasına dair bkz. Mehmet Korkmaz, "Yakınçağ Tarih Araştırmalarında Deniz Tarihi (Bahriye) Arşivi'nin Önemi", 2. Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresi, Bildiriler c. II, (Ankara: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Yayınları, 2019), 751-769.

¹⁰ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Deniz Tarihi Arşivi (DTA), Yoklama Kalemi Defterleri (YKL.d.) 3962/37. Doğum tarihinde ay belirtilmediği için Rumi tarihlerin miladi tarihe çevrilmesi sırasında oluşan ay farkından kaynaklı olarak bu yılın miladi karşılığının 1914 veya 1915 yılı olarak gösterilmesi uygun olacaktır.

¹¹ Fahri Çoker, *Bahriye Mektebimiz (Deniz Harp Okulu ve Lisesi)*, Dz.KK. (Ankara: Basımevi, 1973), 107; BOA., DTA, YKL.d. 3962/37.

¹² Fahri Çoker, *a.g.e.*, 107.

¹³ BOA., DTA, YKL.d. 3962/37.

¹⁴ *Cumhuriyet*, "Askerî Terfi Listesi", 20 Ağustos 1943, 3.

kıdemli yüzbaşı rütbesinde vazife yaptığı kayıtlıdır.¹⁵ Aynı yılın 15 Nisan'ında sağlık durumundan dolayı gemilerde çalışmasının uygun olamayacağı raporu verildiğinden “muamele memuru” sınıfına ayrılmıştır. 1952 yılının Ağustos ayında yapılan terfilerde 3. sınıf muamele memurluğuna yükselmiştir. Muamele memuru sınıfına ayrılan askerî memurların subaylığa nakilleri hakkındaki 6801 sayılı kanun gereğince Bahri Noyan da 21 Aralık 1956'da levazım subayı sınıfına tefrik edilmiştir.¹⁶

1947 yılından sonraki on yıla dair kayıtlarda Bahri Noyan'ın askerî safahatına dair bir bilgiye rastlanmazken 30 Ağustos 1957 tarihinde (934-Mh-1979)¹⁷ sicil numarasıyla yarbay rütbesine terfi ettiği görülmektedir. Tam bir yıl sonra albay rütbesine terfi gerçekleşmiştir.¹⁸ 1959 yılında görev yerinin Dolmabahçe Camii ve müstemilatında faaliyet göstermekte olan Deniz Müzesi Müdürlüğü olduğu anlaşılmaktadır. Burada Hâkim Albay Haluk Şehsuvaroğlu'nun emrinde ve onun yardımcısı olarak levazım albayı olarak görev yapmıştır.¹⁹ 30 Ağustos 1960 tarihinde albay rütbesinden emekli olmuştur.²⁰ Bahri Noyan'ın Deniz Müzesi'nde hangi tarihler arasında ve ne kadar süreyle çalıştığı tespit edilememektedir.

Bahri Noyan'ın askerî kariyeri değerlendirildiğinde onun bahriyede önce mayıncılık sınıfında istihdam edildiği ve bu alanda eğitim verecek derecede uzmanlığı olduğu görülmektedir. Daha sonra sağlık sorunlarından dolayı muharip sınıftan ayrılarak muhabere sınıfına, muamele memurluğuna ve son olarak da levazım sınıfına ayrıldığı anlaşılmaktadır. Deniz Müzesi'nde çalışmış olması onun denizcilik tarihine ilgi duymasına ve sonrasında bu konulara dair yazılar kaleme almasına vesile olduğu yorumu yapmak pek de yanlış olmayacaktır. Nitekim yazılarında Deniz Müzesi'nde ve Kütüphanesi'nde bulunan objelere ve eserlere yer vermesi bu kanaati pekiştirmektedir. Kaleme aldığı yazılarının emeklilikten sonra yazmış olması, muvazzaf görevde bulunduğu yıllarda Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın süreli yayınlarında bir yazısının bulunmaması dikkat çekmektedir.

Bahri Noyan, emekli olduktan sonra Deniz Müzesi'nde emri altında çalıştığı Haluk Şehsuvaroğlu gibi Türk denizcilik tarihine dair popüler yazılar yayınlamıştır. Bu açıdan Noyan'ın Şehsuvaroğlu'ndan etkilendiği yorumu da yapılabilir. Noyan, 7 Ekim 1982 tarihinde vefat etmiş, ertesi gün Aksaray Valide Camii'nde öğle namazının ardından kılınan cenaze namazından sonra Topkapı'daki Kozlu Mezarlığında defnedilmiştir.²¹

YAZARLIK HAYATI VE YAZILARININ İÇERİK ANALİZİ

Tarihin milli bilinç, kanaat ve değer üretimi ile beraber bunlara toplumsal nitelik kazandırılması konusundaki işlevi daha çok popüler eserler vasıtasıyla olduğu bilinmektedir. Popüler tarih yazımı öğretiler, belirli kurumsal yapıların güdümünde sistematik ve sınıflandırılabilir bir yazım türü değildir, fakat yazarların üslup, muhatap kitlesi ve yayınlarını okurla paylaştığı araçların benzerliği

¹⁵ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 191-11-2. Milli Müdafaa Vekâleti Deniz Müsteşarlığından Başbakanlığa, 31.03.1947.

¹⁶ Fahri Çoker, *a.g.e.*, 107; *Vatan*, “Ordu Terfi Listesi”, 29 Ocak 1952, 4.

¹⁷ Mh, muhabere sınıfının kısaltması olarak kullanılmıştır.

¹⁸ Fahri Çoker, *a.g.e.*, 107; BCA, 275-13-12, Ek-1. Başvekâlet Zat ve Yazı İşleri Umum Müdürlüğü'nden Milli Müdafaa Vekâletine, 21.04.1959.

¹⁹ BCA, 275-13-12, Ek-1. Başvekâlet Zat ve Yazı İşleri Umum Müdürlüğü'nden Milli Müdafaa Vekâletine, 21.04.1959.

²⁰ Fahri Çoker, *a.g.e.*, 107.

²¹ Ölüm ilanı için bkz. *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1982, 2.

onu tasnif etmemizi kolaylaştıran kolaylık sunmaktadır.²² Bahri Noyan da popüler bir deniz tarihçisidir ve bu alanın kendine has teknik terimleri ve terminolojisi içinde okuyucuyu yormadan yazılarıyla kamuoyunda ilgi çekmeyi başarmıştır.

Bahri Noyan, 1960 yılında emekli olmasından sonra 1963 yılından 1981 yılına kadar çeşitli dergilerde yazılar yazmış olup bu yazıları derlenerek bir liste hâlinde toplu olarak hazırlanarak çalışmanın Ekler kısmında sunulmuştur. Yazıları arasında Türk tersanelerinin tarihçesi, Türk denizciliğinde mayıncılığın gelişimi, Deniz Matbaası'nın tarihçesi, Birinci Dünya Harbi'nde Çanakkale Deniz Savaşı, Türk deniz harp tarihinde vuku bulan önemli deniz muharebeleri, Bahriye Mektebi, Deniz Müzesi'nin tarihçesi, kaptan-ı deryalar, bahriyede kullanılan sancaklar, eski denizci kıyafetleri, denizcilerin çizdiği haritalar, modernleşme dönemi Osmanlı denizciliğinin geçirdiği safhalar gibi farklı konular mevcuttur. Bahri Noyan'ın yazılarına bakıldığında onun milliyetçi ve Atatürkçü kimliğinin ön planda olduğu,²³ İttihatçıları hatalı karar alarak ülkeyi dünya harbine sokmakla eleştirdiği görülmektedir.²⁴ Noyan'ın yazıları popüler tarzda olmakla beraber az da olsa arşiv belgesi üzerinden ve referans vererek yazdığı yazılar da mevcuttur.²⁵ Bu yazılarında kaynak vermemekle birlikte bu yazılarının çoğunun güvenilir kaynaklardan yapılan bir araştırma sonucu ortaya çıktığını da ifade etmek gerekir. Mesela III. Selim, II. Mahmud ve Sultan Abdülaziz devri Türk bahriye ve donanmasına ilişkin yazıları²⁶ o dönemlerin donanma gemileri, bunların teknik özellikleri, inşa süreçleri ile gemi süvarileri ve aldıkları maaş miktarı ile ilgili verdiği bilgiler bu kabildendir.

Sultan II. Abdülhamid dönemi donanma politikasına ilişkin değerlendirmede de bulunan Noyan, padişahın 33 yıllık saltanatı süresince Türk bahriyesinin en ağır ve acıklı felaketine uğradığı, ihmal edildiği ve baskı altında tutulduğu görüşündedir. Sultan Abdülaziz'den devralınan güçlü donanmanın, Haliç ve Nara'da çürümeye terk edildiği mütalaasında bulunan Noyan, II. Abdülhamid'in tahtan indirildiği tarihte donanmayı teşkil eden gemilerin miktarı her ne kadar kabarık olsa da bunların büyük çoğunluğunun değil savaşmak, denize çıkacak hatta onarılacak durumda bile olmadığı tespitinde bulunmaktadır. II. Abdülhamid'in saltanatı döneminde hiçbir geminin feshine izin vermediğini ve birer hurda yığını hâlindeki tekneleri donanma envanterinde gösterdiğini yazan Noyan, aynı dönemde denizci personelin de eğitimsiz olduğu, denizcilik ve savaş yeteneklerinden yoksun bulunduğu ve donanmanın acınacak bir hâlde olduğu yorumunda bulunmaktadır.²⁷

²² Ahmet Özcan, "Ahmet Refik ve Askerî Tarihçilik", *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi* 1, no. 2 (2020): 110.

²³ *Akşam*, 10 Kasım 1968, 5.

²⁴ "... Yüzyıllar Boyu çürümüş ve çökmeye yüz tutmuş Osmanlı İmparatorluğu'nu devrin beceriksiz yöneticileri, hatalı bir kararla sonu çok kaygı verici bir harbin kucağına atmışlardı..." Bkz. Bahri S. Noyan, "18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi", *Hayat Tarih Mecmuası*, no. 3 (Mart 1978), 37.

²⁵ Mesela bkz. Bahri S. Noyan, "90 Yıl Önce Atina'daki Askeri Ataşemiz Kurmay Yarbay Seyfullah Bey'in Adalar Denizi Üzerine Lâyihası", *Tarih ve Edebiyat*, no. 10 (Ekim 1979): 17-25; aynı müellif, "Bahriyemizde İlk İstibdal", *Hayat Tarih Mecmuası*, no. 10 (Kasım 1969): 90-92; aynı müellif, "Türkiye'de Matbaacılık Deniz Matbaasının Tarihçesi", *Hayat Tarih Mecmuası*, no. 6 (Temmuz 1969): 36.

²⁶ Bahri S. Noyan, "II. Mahmud Devri Türk Bahriyesi" *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, Temmuz 1980, yıl 16, sayı 7, sıra no: 187, s. 26-32; aynı müellif, "III. Selim Devrinde Yenilik Hareketleri ve Türk Bahriyesi", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, no. 5 (Mayıs 1980): 19-23; aynı müellif, "Sultan Abdülaziz Devrinde Türk Bahriyesi", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, no. 12 (Aralık 1979): 74-81.

²⁷ Bahri S. Noyan, "Birinci Dünya Harbinden Evvel Türk Bahriyesi", *Hayat Tarih Mecmuası*, no. 5 (Mayıs 1976): 49; aynı müellif, "II. Meşrutiyet'te Türk Donanması", *Hayat Tarih Mecmuası*, no. 6 (1 Temmuz 1970), 29.

Bahri Noyan, dergilerin yanı sıra Atatürk'ün ölümünün 30. yıl dolayısıyla 10 Kasım 1968 tarihli Akşam gazetesinde üç gün süren “Gazi'nin Son Yılları” başlıklı bir yazı dizisine imza atmıştır. Adı geçen gazetede aynı günlerde ve aynı sayfada Nurettin Tengüz tarafından anlatılan ve Adil Fahri Zeren tarafından kaleme alınan “Atatürk'ü Adım Adım Takip Ettim” başlığıyla süren yazı serisi de bulunmaktadır. Bu ikinci yazı serisinin burada konu edilmesinin sebebi ise bazı yayınlarda bilhassa bazı sosyal medya platformlarında bu yazı serisinde anlatılanların Bahri Noyan'a atfedilmesinden kaynaklı yapılan yanlışlığa dikkat çekmektir. Noyan, söz konusu gazetede yazısında Atatürk'e dair değerlendirmeleri ile anılarını, ona duyduğu saygıyı ve özlemi aktarmıştır. Atatürk'ün vefatında Dolmabahçe Sarayı'nda icra edilen cenaze törenine ilişkin bilgi verdiği göz önüne alındığında bu törenlerde görevlendirildiği anlaşılmaktadır. Döneme tanıklık etmiş bir yazarın kaleminden çıkan bu son derece önemli yazı serisinin gazete sayfaları arasında kaybolduğu, hatta unutulduğu görüldüğünden, Atatürk'ün hayat hikâyesine de katkı yapacağı değerlendirildiğinden bu makalenin Ek'ler kısmına ilave edilmesi uygun görülmüştür.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmayla hayat hikâyesi ve kaleme aldığı yazıları ortaya çıkarılan Bahri Noyan, Cumhuriyet döneminde öne çıkan asker kökenli bahriyeli deniz tarihi yazarları arasında yer almaktadır. Bahriyeli askerlerin Türk deniz tarihçiliğine ilişkin yazılar kaleme almaları onların mesleki yaşamlarında sahayı yani denizi iyi bilmeleri aynı şekilde deniz araç ve gereçlerini, platformları tanımaları, teşkilat yapısına vâkıf olmaları gibi hususlar göz önüne alındığında literatüre katkı sağladıkları yadsınamaz bir gerçektir. Ancak genel olarak bakıldığında ve değerlendirmeye tâbi tutulduğunda bu yazıların akademik endişeden uzak olarak kaleme alınmış olmaları, kaynakları referans verme kaygısı gütmemeleri gibi hususlar ortaya koydukları çalışmaların akademik değerinin tartışılmasına sebep olduğu malumdur. Dolayısıyla bu tür yazılar akademik çalışmalarda kullanılırken ihtiyatlı ve dikkatli bir yaklaşım sergilemek icap edeceği de akılda tutulmalıdır. Bu makale vesilesiyle hayatı ve çalışmaları ortaya çıkarılan emekli deniz subaylarından Bahri Noyan da popüler tarzdaki Türk denizcilik tarihi yazılarıyla öne çıkmış isimlerden biri olup yaptığımız araştırmada toplam 63 yazısına ulaşılabiliştir. Noyan'ın bu yazılarının haricinde farklı zamanlarda ve mecralarda yayınlanmış ama şimdilik ulaşamadığımız yazılarının olma ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Kaleme adlığı yazılar genel olarak geç dönem Osmanlı denizcilik tarihine ilişkin olup bu alanda çalışma yapacaklara bir yön verme açısından önem arz etmektedir. Söz konusu yazıların içerik analizi yapıldığında yazılar popüler tarzda, okuyucuyu yormayacak şekilde ve akıcı bir üslupla kaleme alındığı görülmektedir. Ancak bunların arka planında iyi bir araştırma yapıldığı, güvenilir kaynakların kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Bahri Noyan'ın yazılarının farklı dergi ve mecralarda yayınlanmış olması, bunların bir bütünlük içinde bir arada bulunmayışı, bu yazılara hem erişim imkânını zorlaştırmakta hem de bütüncül bir yaklaşımı engellemektedir. Dolayısıyla yazarın bahse konu yazılarının derlenerek, konularına göre tasnif edildikten sonra bir külliyat hâlinde yayınlanmasının Türk denizcilik tarihi çalışmalarına büyük katkı sağlayacağı, aynı zamanda bu alana olan ilginin artmasına vesile olacağı şüphesizdir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Deniz Tarihi Arşivi (DTA), Yoklama Kalemi Defteri (YKL.d.). 3962/37

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

191-11-2. Milli Müdafaa Vekâleti Deniz Müsteşarlığından Başbakanlığa, 31.03.1947.

275-13-12, Ek-1. Başvekâlet Zat ve Yazı İşleri Umum Müdürlüğü'nden Milli Müdafaa Vekâletine, 21.04.1959.

Araştırma ve İnceleme Eserleri*

Aydın, Salim, "Halûk Yusuf Şehsuvaroğlu'nun Hayatı, Görevleri ve Askerî Tarihçiliği", *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi* 5, no. 1 (2024): 64-89.

Bekdemir, Fatih, *Cumhuriyet Dönemi Deniz Harp Tarihi Yazıcılığı ve Afif Büyüktuğrul*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, MSÜ. ATASAREN, İstanbul 2021.

Çoker, Fahri, *Bahriye Mektebimiz (Deniz Harp Okulu ve Lisesi)*, Ankara: DZKK. Yayınları, 1973.

Çoker, Fahri, *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, Ankara: Dz.K.K. Yayınları, 1994.

Gencer, Ali İhsan, "Saffet Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDVİA), c. 35, İstanbul 2008, 466-467.

Korkmaz, Mehmet, "Yakınçağ Tarih Araştırmalarında Deniz Tarihi (Bahriye) Arşivi'nin Önemi", 2. *Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresi*, Bildiriler c. II, Ankara: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Yayınları, 2019, 751-769.

Korkmaz, Mehmet, "Aydın ve Müteşebbis Bir Bahriye Subayı: Süleyman Nutki Bey'in Hayatı (1854-1924) ve Eserleri", *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi* 2, no. 2 (2021): 170-195.

Korkmaz, Mehmet, "Ali Haydar Emir Alpagut: Hayatı ve Eserleri", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, no. 35 (2019): 57-77.

Mercan, Evren, "Deniz Harp Tarihçisi Bir Bahriyeli: Hüseyin Fevzi Kurtoğlu", *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi* 2, no. 1 (2021): 17-37.

Özcan, Ahmet, "Ahmet Refik ve Askerî Tarihçilik", *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi* 1, no. 2 (2020), 109-117.

* Bahri S. Noyan tarafından kaleme alınan ve çeşitli dergilerde yayınlanan yazıların bibliyografik künye bilgileri bu çalışma metni içerisinde yer aldığından ayrıca buradaki kaynakçaya dâhil edilmemiştir.

Sönmez, İbrahim, *Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Yaşamış Bir Türk Denizcisi Saffet Bey'in Hayatı, Eserleri ve Tarihçiliği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2021.

Sütçü, Mehmet Sait, "Bir Türk Deniz Tarihçisi: Saffet Bey", *The Journal of Academic Social Science Studies*, no. 63 (2017): 435-457.

Yıldız, Osman, "Ali Rıza Seyfioğlu", *TÜBAR-XII*, (2002-Güz), s. 89-109.

Sürelî Yayınlar*

Akşam

Cumhuriyet

ETA: TMMOB Gemi Makinaları İşletme Mühendisleri Odası Dergisi

Hayat Tarih Mecmuası

Kemalizm

Tarih ve Edebiyat Mecmuası

Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni

Vatan

Online Kaynaklar

<http://ktp.isam.org.tr/?blm=aramklsbvb&navdil=tr>

* Sürelî yayınların ayrıntılı künye bilgileri makale metni içinde kullanılmıştır.

EKLER

EK-1: Bahri Noyan'ın dergilerde yayınlanmış ve tespit edilebilen yazıları yayın tarihine göre şöyledir:²⁸

Yazının Başlığı	Yayınlandığı Yer ve Tarih
Türk Tersanelerinin Tarihçesi	ETA: TMMOB Gemi Makinaları İşletme Mühendisleri Odası Dergisi, 1963, c. 1, sayı 2, s. 7-8
Türk Tersanelerinin Tarihçesi II	ETA: TMMOB Gemi Makinaları İşletme Mühendisleri Odası Dergisi, 1963, c. 1, sayı 3, s. 8-12
Türk Tersanelerinin Tarihçesi III	ETA: TMMOB Gemi Makinaları İşletme Mühendisleri Odası Dergisi, 1963, c. 1, sayı 5, s. 11-12.
Türkiye'de İlk Maden Kömürü	Hayat Tarih Mecmuası, Nisan 1969, sayı 4, s. 62-66.
Parasını Verdiğimiz Hâlde Alamadığımız İki Harp Gemimiz Sultan Osman ve Reşadiye Dretnotları	Hayat Tarih Mecmuası, Mayıs 1969, sayı 5, s. 34-37.
Türkiye'de Matbaacılık Deniz Matbaasının Tarihçesi	Hayat Tarih Mecmuası, Temmuz 1969, sayı 6, s. 35-37.
Koyun Adaları Deniz Zaferi	Hayat Tarih Mecmuası, Ağustos 1969, Yıl 5, c. 2, sayı 7, sıra 55, s. 13-15.
Yalıköşkü Kayıkhanesi ve Saltanat Kayıkları	Hayat Tarih Mecmuası, Eylül 1969, sayı 8, s. 73-76.
Preveze Zaferi	Hayat Tarih Mecmuası, Ekim 1969, Yıl 5, c. 2, Sayı: 9, sıra 57, s. 80-86.
Bahriyemizde İlk İstibdal	Hayat Tarih Mecmuası, Kasım 1969, Sayı: 10, s. 90-92.
Tarihimizde Topla Selamlama	Hayat Tarih Mecmuası, Aralık 1969, Sayı: 11, s. 81-84.
Arkadi Vapurunun Zaptı	Hayat Tarih Mecmuası, Şubat 1970, sayı 1, s. 20-24.

²⁸ Bu listenin oluşturulmasında TDV İSAM Kütüphanesi Makaleler Veri Tabanı üzerinde yapılan araştırma neticesinde elde edilen bilgiler kullanılmıştır. Söz konusu yazıların pdf nüshalarına ilgili veri tabanından ulaşılabilmektedir. Bkz. <http://ktp.isam.org.tr/?blm=aramklsbvb&navdil=tr>

Hobart Paşa'ya Dair ²⁹	Hayat Tarih Mecmuası, Nisan 1970, sayı 3, s. 29-32.
Balkan Harbinde Deniz Savaşları	Hayat Tarih Mecmuası, Mayıs 1970, sayı 4, s. 35-41.
Ünlü Ressam ve Müzecimiz Ali Sami Boyar	Hayat Tarih Mecmuası, Haziran 1970, sayı 5, s. 21-23.
II. Meşrutiyet'te Türk Donanması	Hayat Tarih Mecmuası, Temmuz 1970, sayı 6, s. 28-32.
Ertuğrul Firkateyninin Batışı Büyük Facianın 80. Yıldönümünde	Hayat Tarih Mecmuası, Ağustos 1970, yıl 6, c. 2, sayı 7, s. 40-45.
Bahriye Mektebine Dair	Hayat Tarih Mecmuası, Ekim 1970, sayı 9, s. 82-87.
Kanunî'den Günümüze Kadar Kıbrıs Meselesi	Hayat Tarih Mecmuası, Ağustos 1971, sayı 7, s. 67-72.
Kanunî'den Günümüze Kadar Kıbrıs Meselesi II	Hayat Tarih Mecmuası, Eylül 1971, sayı 8, s. 34-38.
Deniz Müzesinin Tarihçesi	Hayat Tarih Mecmuası, Nisan 1976, sayı 4, s. 70-75.
Birinci Dünya Harbinden Evvel Türk Bahriyesi	Hayat Tarih Mecmuası, Mayıs 1976, sayı 5, s. 49-52.
Türk Bahriyesinde Kürek ve Yelken Devri	Hayat Tarih Mecmuası, Temmuz 1976, sayı 7, s. 70-75.
Türk Bahriyesinde Kürek ve Yelken Devri II	Hayat Tarih Mecmuası, Ağustos 1976, sayı 8, s. 86-91.
Bahriyemizde Kullanılan Sancaklar	Hayat Tarih Mecmuası, Ekim 1976, sayı 10, s. 48-53.
Şanlı Çanakkale Zaferi	Kemalizm, (1976), 14. cilt, 164. sayı, s. 13-14.
Mayın Silahının Tarihçesi ve Deniz Savaşlarındaki Tesirleri	Hayat Tarih Mecmuası, Kasım 1976, sayı 11, s. 79-82.
Mayın Silahının Tarihçesi ve Deniz Savaşlarındaki Tesirleri II	Hayat Tarih Mecmuası, Aralık 1976, sayı 12, s. 59-63.

²⁹ Bu yazı daha sonra İngilizce'ye çevrilerek de yayınlanmıştır. Bkz. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, 1997, Sayı: 84-363, s. 40-43.

Osmanlı Bahriyesinde Donanma Ümerası	Hayat Tarih Mecmuası, Şubat 1977, sayı 2, s. 65-68.
Bahriyemizde Kaptan Paşa, Tersane Ricali ve Tersane Halkı	Hayat Tarih Mecmuası, Nisan 1977, sayı 4, s. 50-56.
Eski Okul Gemilerimize Dair	Hayat Tarih Mecmuası, Haziran 1977, sayı 6, s. 76-80.
Eski Denizcilerimizin Kıyafetleri	Hayat Tarih Mecmuası, Temmuz 1977, sayı 7, s. 82-88.
Eski Denizcilerimizin Kıyafetleri II	Hayat Tarih Mecmuası, Ağustos 1977, sayı 8, s. 61-65.
Birinci Dünya Harbine Nasıl Girdik?	Hayat Tarih Mecmuası, Eylül 1977, sayı 9, s. 47-53.
Birinci Dünya Harbine Nasıl Girdik? II	Hayat Tarih Mecmuası, Ekim 1977, sayı 10, s. 53-59.
Bahriyemizde Kalyon Sınıfının Kuruluşu, Gelişmesi ve 1701 Donanma Kanunnamesi	Hayat Tarih Mecmuası, Kasım 1977, sayı 11, s. 75-80.
Bahriyemizde Top ve Cebe	Hayat Tarih Mecmuası, Aralık 1977, sayı 12, s. 83-88.
Eski Gemilerimizin İsimleri	Hayat Tarih Mecmuası, Ocak 1978, sayı 1, s. 91-94.
18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi	Hayat Tarih Mecmuası, Mart 1978, sayı 3, s. 29-37.
Yüzyıllar Boyunca Tersanelerimiz	Hayat Tarih Mecmuası, Mayıs 1978, sayı 5, s. 90-94.
Yüzyıllar Boyunca Tersanelerimiz II	Hayat Tarih Mecmuası, Haziran 1978, sayı 6, s. 92-96.
Yüzyıllar Boyunca Tersanelerimiz III	Hayat Tarih Mecmuası, Temmuz 1978, sayı 7, s. 82-86.
Eski Denizcilerimizin Çizdiği Haritalar	Hayat Tarih Mecmuası, Ağustos 1978, sayı 8, s. 87-91.
Eski Denizcilerimizin Çizdiği Haritalar II	Hayat Tarih Mecmuası, Eylül 1978, sayı 9, s. 41-45.
İnebahtı Savaşının Gerçekleri Haçlılarla Osmanlı Donanması Arasında Yapılan En Büyük ve Tartışmalı Deniz Muharebesi Tarihinden Sayfalar	Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Kasım 1978, sayı 11, s. 68-75.

Birinci Dünya Harbinin Deniz Savaşları	Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Mayıs 1979, sayı 5, s. 54-65.
XV. ve XVI. Yüzyıllarda Türk Deniz Hareketleri	Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Eylül 1979, sayı 9, s. 51-55.
90 Yıl Önce Atina'daki Askeri Ataşemiz Kurmay Yarbay Seyfullah Bey'in Adalar Denizi Üzerine Lâyihası	Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Ekim 1979, sayı 10, s. 17-25.
Türk Donanma Cemiyeti Nasıl Kuruldu?	Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Kasım 1979, sayı 11, s. 30-40.
Sultan Abdülaziz Devrinde Türk Bahriyesi	Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Aralık 1979, sayı 12, s. 74-81.
1918 Yılında Ege Denizi'nde ve Çanakkale Boğazı Yöresinde Bazı Deniz Hareketleri Midilli Kruvazörünü Nasıl Kaybettik?	Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Ocak 1980, sayı 1, s. 53-59
Sultan Abdülmecid Döneminde Türk Bahriyesi	Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Nisan 1980, sayı 4, s. 15-20
III. Selim Devrinde Yenilik Hareketleri ve Türk Bahriyesi	Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Mayıs 1980, sayı 5, s. 19-23.
İstanbul'da Bulunan Askeri Anıtlar	Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Haziran 1980, sayı 6, s. 60-64.
II. Mahmud Devrinde Türk Bahriyesi	Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Temmuz 1980, yıl 16, sayı 7, sıra no: 187, s. 26-32.
Yalı Köşkü ve Osmanlı Donanmasının Sefere Çıkışı	Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Eylül 1980, sayı 9, s. 27-33.
Ceylan Derisi Üzerine Çizilmiş Akdeniz Haritası	Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Ekim 1980, sayı 10, s. 14-16.
İstanbul'da Gömülü Kaptan-ı Deryalarımız	Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Kasım 1980, sayı 11, s. 19-26.
Şanlı Çanakkale Zaferi	Kemalizm, (1980), 18. cilt, 212. sayı, s. 14-17.
İstanbul'da Gömülü Kaptan-ı Deryalarımız II	Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Aralık 1980, sayı 12, s. 16-25.

Mezarları İstanbul Dışında Bulunan Kaptan-ı Deryalarımız III	Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Ocak 1981, sayı 1, s. 35-41.
İstanbul Dışında Ölen ve Mezarlarının Öldükleri Yerlerde Bulunması Muhtemel Olan Kaptan-ı Deryalarımız	Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Şubat 1981, sayı 2, s. 55-60.
Bahriye Nazırlarımızın Mezarları	Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Mart 1981, sayı 3, s. 44-49.
Bahriye Nazırlarımızın Mezarları VI	Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Nisan 1981, sayı 4, s. 57-62.

EK-2: Bahri Noyan'ın Akşam Gazetesi'nde Atatürk'e Dair Yayınlanan Yazısı.

GAZİ'NİN SON YILLARI*

Yorgunluk Mustafa Kemal'i Yatağa Düşürmüştü

Atatürk İstiklâl Savaşı'ndan sonra İstanbul'u ilk defa 1 Temmuz 1927'de ziyaret etmiş ve şehrin misafiri olarak Dolmabahçe Sarayı'nda oturmuştu. İstanbul'a gelmeden evvel Saray'ın planlarını Ankara'ya getirterek bizzat incelemiş Hünkâr Dairesi'nin büyük salonlarından birisini kendisi için misafir dinlenme ve yatak köşesi olarak hazırlanmasını emretmişti. Salonda bulunan iki gardırop arasına Atatürk'ün karyolası yerleştirilmişti. Gardıroplardan birisi kapı vazifesi görüyor ve buradan banyo dairesine geçiliyordu. Salonun denize bakan pencereleri önündeki bir köşeye yazı masası ve koltuklar konulmuş, diğer köşe ise gümüş mangal ve sedirle bir şark odası hâline getirilmişti.

İstanbul'u bundan sonra ziyaretlerinde 71 numaralı odayı yatak odası olarak kullanmışlardı. Muayede Salonu'ndan sonra geçilen ve bugün Hususi Daire ismini taşıyan kısımda deniz cephesindeki dördüncü oda idi. İki kapılı ve dört pencere olan bu oda³⁰ Atatürk tarafından üstün bir zevkle döşettirilmişti. Duvarları açık yeşil üzerine yıldız ve çiçek motifleriyle süslü bir kâğıtla kaplanmış, üzerlerinde bronz işlemler bulunan ceviz karyola, gardırop, komedin takımı ve bunlarla pek ahenkli bir surette kanepeler ve koltuklar yerleştirilmişti. Atatürk rahatsızlığının artması üzerine Savarona yatından Saray'a nakledildikten sonra hayatının son aylarını bu odada geçirmiş ve gözlerini fani âleme burada kapamıştı.

Atatürk sağlam yaratılışlı, uzun savaş yılları boyunca yorgunluk ve uykusuzluğa alışık bir bünyeye sahip olmuş, daima neşeli, rahatsızlıkları kısa ve geçici idi. Bir defa 1924 yılında kalp krizine benzer bir rahatsızlık geçirmiş, doktor tavsiyesiyle gerekli dinlenme ve perhizde bulunmuştu. Sonradan bu rahatsızlığın yorgunluktan ileri geldiği ve kalp ile hiçbir ilgisi bulunmadığı anlaşılmıştı. Cumhuriyet'in 10. yıldönümünden sonra Atatürk'te ağır fakat sürekli bir değişiklik hissedilmişti. İlk olarak kendilerinde isteksizlik, halsizlik görülmüş daha sonra sinir bozukluğu ve unutkanlık başlamıştı. Fakat öldürücü hastalığın ilk belirtisi sık sık görülen burun kanamaları olmuştu.

Kurmuş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni güçlendirmek ve medeni devletler seviyesine yükseltmek için 15 yıl insanüstü çabalar harcayan Atatürk 1938 yılı başlarında yapmış oldukları bir yurt gezisinde hastalanmışlardı. Korkunç hastalık ilk defa 1938 senesi Şubat'ında Yalova'da Prof. Dr. Nihat Reşat Belger³¹ tarafından teşhis edilmişti. Atatürk ani olarak vermiş olduğu bir kararla banyo yapmak üzere Yalova'ya gelmişti. Bir gün banyo yaparken kendilerini Nihat Reşat Belger'e muayene ettirmiş ve karaciğerinin büyümüş olduğu tespit edilmişti. Bu muayeneden bir süre önce Nihat Reşat Bey Atatürk'ü yine muayene etmişler fakat sağlık durumlarında bir şey bulamamışlardı. Son muayenedeki durum üzerine ertesi gün İstanbul'dan Prof. Dr. Neşet Ömer Bey davet edilmiş ve

* Bu yazı, *Akşam* Gazetesi'nin 10, 11 ve 12 Kasım 1938 tarihli nüshalarında yer bulmuştur. Söz konusu üç yazı da gazetenin 5. sayfasında yayınlanmıştır. (Yazıda verilen dipnotlar da yazar tarafından gazete kullanıldığı şekliyle burada aynen verilmiştir).

³⁰ Bu oda Sultan Abdülmecid'den beri padişahların kışlık yatak odalarıydı. Yazlık odaları bahçe üstünde bulunuyordu.

³¹ Eski sağlık bakanlarından olup o sırada Yalova kaplıcaları müdürü idi.

onun yapmış olduğu muayenede de karaciğerin dört parmak büyüdüğü anlaşılmıştı. Bundan sonra hükûmet çevreleri ve doktorlar hastalığın seyrini yavaşlatacak ciddi tedbirler almaya başlamışlardı.

Onun hastalıkla geçen son senesi yurdumuz için büyük çabalarla dolu bulunuyor ve dünya olayları bakımından da çok kritik bir manzara gösteriyordu. Son komaya girinceye kadar yurt ve dünya meseleleriyle yakından ilgilenmiş ve eşsiz dehasıyla kısa bir süre sonra meydana gelecek olaylar hakkında görüşlerini belirtmişti.

Hastalık mutlak bir dinlenme istediği hâlde Atatürk kısa bir dinlenmeden sonra Merinos Fabrikası'nın açılış töreninde bulunmuş ve ekonomik gelişmeleriyle ilgili olarak Gemlik ve Bursa'ya yorucu geziler yapmıştı. İstanbul'a döndükten sonra bunları diğer bir gezi izlemiş ve ihtiyatsızlık kendilerinin gribe yakalanmasına sebep olmuştu. Bu rahatsızlıktan sonra Balkan Antantı toplantısı için hemen Ankara'ya dönmüş, müzakerelerle meşgul olmuş, Balkanlı diplomatları ve gazetecileri kabul etmişti. Konuklar onuruna 27 Şubat Pazar günü Çankaya Köşkü'nde bir çay vermiş ve gazetecilerin Balkan Antantı konusundaki sorularını cevaplandırmıştı.

Ulusları yönetenler hakkındaki düşüncelerini ise Ankara Palas pavyonunda uzun bir konuşmayla açıklamıştı. Bu konuşmasında bütün dünya olaylarına değinmiş, en uzakta zannedilen bir olayın bir gün tamamen içinde bulunulacağını belirtmişti. 1938 yılının bu yorgunluklarıyla sirozun beliren arızaları hastalığın yabancı bir mütehassisa gösterilmesi lüzumunu duyurmuş ve Fransa'dan Prof. Dr. Fisenje getirilmişti.³² Yabancı mütehassıs da Atatürk'e perhiz ve mutlak dinlenme tavsiyesinde bulunmuş fakat onun pek zeki soruları karşısında da bu enerjik ve büyük insanı günlerce yatakta tutmanın imkânsızlığını pek iyi anlamıştı. Fisenje bu ilk gelişinde bütün ısrarlara rağmen fazla kalamamış ve üç ay sonra tekrar gelmek üzere Paris'e dönmüştü.

Çankaya Köşkü'nde dinlenmekte olan Atatürk'ü Hatay meselesi pek fazla üzmeğe başlamıştı. Hatay'ı bir an önce millî sınırlar içine almak istiyor ve Fransız gazetelerinin Türkiye aleyhine neşriyatına çok üzülyordu. Bir gazetenin kendisine inme indiği yazısı ona âni bir karar verdirmiş ve dinlenmesini yarıda bırakarak Mersin'e gitmek üzere 15 Mayıs'ta Ankara'dan ayrılmıştı.

Atatürk Öleceğini Anlamış Gibiydi

Mersin'deki günler pek heyecanlı ve yorucu geçmiş, bilhassa 40 dakika süren askerî geçit resmi vahim hastalığına rağmen, İstiklâl Savaşı'nı yaratan ruhla ayakta izlemişti. Ankara'ya dönüşünün ertesi günü yanında Yugoslav Genelkurmay Başkanı olduğu hâlde stadyumda 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı şenliklerinde bulunmuştu. Gençlik onu bitmek bilmeyen alkışlarla, var ol nidalarıyla son defa selamlamış ve bu onun zaferlerle süslü hayatının son 19 Mayıs'ı olmuştu. O akşam İstanbul'a hareket eden Atatürk Mayıs'ın son günlerini Dolmabahçe Sarayı'nda geçirmiş ve 2 Haziran'da yeni gelmiş olan Savarona yatına geçmişti. Yatıyla İstanbul'u ziyaret eden Romanya Kralı Karol'u 19 Haziran'da Savarona'da kabul eden Atatürk kendisiyle 70 dakika süren bir görüşme yapmıştı.

Daha sonra Savarona ile bir Marmara gezisine çıkılmış ve 23 Haziran'da Erdek'e gelindiğinde Donanma Komutanı Tümamiral Şükrü Okan'ı kabul ederek deniz subay, astsubay ve erlerine bir mesaj göndermişti. Atatürk denizi pek severdi. Eskiyen *Ertuğrul* yatıyla bir iki tehlike atlatıldığından hükûmet ona Savarona yatını satın almıştı. O yaz bu yatla gezinti yapmaya

³² Zamanın meşhur karaciğer mütehassısı Fransız Prof. Fissinger.

hazırlanırken onun içinde yatan düşünce “*Bu yatı bir çocuk gibi seniyle beklemişim. Bana hastane mi olacaktır?*” diye hüzünlenmişti.³³

Hastalığın acılı devresi Erdek'ten dönüldüğünde başlamıştı. Kendileri nefes darlığı ve havasızlıktan şikâyet ediyorlardı. Prof. Fisenje ikinci defaki gelişinde Atatürk'ü muayeneden sonra “*Tıbbın yardımıyla Atatürk nihayet iki yıl daha yaşayabilir. Fakat şimdi yata gittiğinizde bağırsak veya beyin kanamasından onu ölmüş bulabilirsiniz. Tedbirlerinizi buna göre alınız*” demişti.³⁴ Atatürk hiç kimseye sezdirmemekle beraber öleceğini anlamışa benziyordu. Kendileri ölüm hakkında “*Ölümü istemek bir cesaret değildir, ama ölümden korkmak abmaktır*” derlerdi.³⁵

Fransız Prof. Fisenje bütün ricalara rağmen yine fazla kalamamış ve Türk dostlarına şöyle demişti: “*Beni bırakınız çabuk döneyim. Yoksa bir gün daha fazla kalırsam anlıyorum ki derhal emrine gireceğim. O kadar kuvvetli bir adam, o kadar tesiri altındayım*”. Prof. Fisenje, Atatürk'e hayran olmuştu. Pek eski bir dost gibi o da derin bir teessür içindeydi. Bir gün Atatürk'ün emriyle Kılıç Ali Bey kendisini ve kızını Florya'ya götürmüş ve evinde öğle yemeği yemişlerdi. Bir aralık Kılıç Ali Bey'in kederli bir hâlde denize dalmış düşündüğünü görünce yanına sokularak “*Ne kadar kederli, ne kadar müteessir olsan yerindedir ve çok baklınsın. Fakat bu tehlikeli fırtına esnasında benim aynı gemi gerisinde sizinle bulunduğumu kabul ediniz*” demişti.³⁶

Hastalığın ilerlemesi üzerine Atatürk yattan şikâyete başlamış 25-26 Temmuz gecesi Dolmabahçe Sarayı'ndaki 71 numaralı odasına nakledilmişti. Bu nakli pek hazin olmuştu. Gece yarısı Saray bahçesinde ve sahildeki bütün elektrikler söndürülmüş, o civardaki görevli memurlar birer bahaneyle uzaklaştırılmıştı. Bunun sebebi Atatürk'ün bir sedyeyle nakledilmesi mecburiyeti idi. Fakat kendileri sedyeyle nakle razı olmamışlar ve bir hasır koltuğa oturmuşlardı. Sağında Ali Kılıç, solunda Muhafız Kıtası Komutanı Albay İsmail Hakkı Tekçe ve arkada sadık sofracısı Faik koltuğu tutmuşlardı. Yattan İstanbul motoruna ve oradan Saray asansörüne getirilmişlerdi. Arkadan Başyaver Celal Bey ile Dr. Neşet Ömer Bey geliyor ve Atatürk'ün nabız ve sağlık durumunu kontrol ediyordu. Asansörden salona çıkıldığında bütün istirahatlılara rağmen Atatürk koltuktan kalkarak yatak odasına kadar yürüyerek gitmişler ve yatağa uzanarak “*Oh dünya varmış, burası hakikaten yattan daha serin*” buyurmuşlardı.³⁷

Atatürk, hastalığının bu kadar ağır bir hâl almasına rağmen odasında hükümet ilgililerini kabul ediyor, yurt meseleleri ve dünya durumunu yakından izleyerek kendilerine direktifler veriyordu. Karnından su alınırken ölebileceğini düşünen Atatürk, 71 numaralı odada vasiyetnamesinin resmi işlemini yaptırmıştı. 4 Eylül sabahı sağ elini umumi kâtibine doğru uzatarak yatağında doğrulmuş ve birkaç dakika denize ve karşı sahile baktıktan sonra gözleri ıslanmış bir hâlde ağır ağır konuşmaya başlamıştı: “*Bu yolda konuşmak benim için de senin için de ağır bir şey ama başka çaremiz yoktur. Konuşmaya mecburuz çocuk. Hani seninle ara sıra bir işimizden bahsederdik. Hatta bunun için de bir kanun çıkarılmıştı. Şu vasiyetname meselesi. Bugün yarın o işi bitirmeliyiz. Nasıl olsa bir gün karnımdan su alınacaktır. Ne olur ne olmaz. Bağırsaklardan biri delinebilir, başka bir arıza olabilir. Her hâlde dikkatli olmalı*”.³⁸

³³ Falih Rıfkı Atay, Babanız Atatürk, 152.

³⁴ Aynı eser, 52.

³⁵ Aynı eser, 52.

³⁶ Kılıç Ali, Atatürk'ün Son Günleri, 44.

³⁷ Aynı eser, 56.

³⁸ Aynı eser, 58-59.

Umumi kâtibin teessürünü zor yenerek dinlediği bu sözlerden sonra gereken hazırlıklar yapılmış ve vasiyetnameyi alacak noter 71 numaralı odada kabul olunmuştu. Emredilen gün ve saatte noter gelmiş ve kendilerine haber verilmişti. Biraz vakit kazanmak istediklerinden yatak odalarının altındaki odada emirleri beklenmişti. Haber verilip odalarına girildiğinde yataktan çıkıp tıraş olmuş, yıkanmış, ipek bir pijama ve yine kırmızı ipek bir rob döşambr giymiş, boynuna koyu vişne rengi bir eşarp bağlamış ve denize bakan pencerelerin önüne koydurduğu bir şezlongda sigara içmekte oldukları görülmüştü. Gelenleri her zamanki üstün nezaketiyle karşılamış, getirilen kahvelerin içilmesini beklemiş, sonra önündeki sigara masası üzerinden kapalı bir zarfı alarak “*Bu benim vasiyetnamemdir. İcaz ettiği zaman muamelesini yaparsınız*” diyerek notere uzatmıştı.³⁹

1938 senesinin sıcak yaz ayları hastalığın ıstıraplarıyla geçmişti. Atatürk karnında biriken suyun alınmasını ısrarla istiyor, fakat doktorlar suyun mümkün olduğu kadar geç alınmasına taraftar bulunuyorlardı. Vasiyetnamenin notere verilmesinden bir süre sonra Prof. Fisenje tekrar İstanbul'a gelmiş ve hastalığın hızlı ilerleyişi karşısında biraz şaşırılmıştı. Nihayet suyun alınmasına karar verildi.

Birinci ponksiyon, yabancı mütehassıs ve Neşet Ömer'in nezareti altında Operatör M. Kemal tarafından yapıldı. Hastanın karnından bir tenekeye yakın su alınmıştı. Atatürk de karnından çıkan suyun miktarıyla yakından ilgilenmiş ve suyun on buçuk kiloyu bulduğunu öğrenince “*Tubaf şey, bir gaz tenekesi de ancak bu kadar su alır*” ve ilave etmişti: “*İnsan karnında bu ağırlık varken hiç rahat edebilir mi?*”. Ponksiyon bitince rahat bir nefes almıştı.⁴⁰

Kurduğun Türkiye Ebediyen Yaşayacak

Birinci ponksiyondan 16 gün sonra yeniden su almak ihtiyacı duyulmuştu. İkinci defa su alınırken Atatürk mütemadiyen “*Bütün suyu alın, hiç kalmasın*” diye söyleniyordu. Ponksiyon bitince de “*Aman ne rahat ettim, dünya varmış*” diye buyurmuşlardı.

17 Ekim gecesini ilk komaya girmiş ve kendisini kısmen kaybetmişti. Asabi çarpılmalar içinde ve kimseyi tanımadan üç gün devam eden bu komadan sonra bir sabah uykudan uyanır gibi gözlerini açmış ve etrafındakileri tanıyarak hiçbir şey olmamış gibi konuşmuştu ve “*Tubaf şey, bana ne oldu?*” diye sorduklarında “*Fazlıca uyudunuz*” cevabı verilmişti. Yeniden hayata dönen Atatürk etrafındakilerle konuşuyor, ilgililere emirler veriyor ve Ankara'ya gidip Cumhuriyet Bayramı'nda bulunmak istediğini belirtiyordu. Tribüne bir asansörle çıkacak ve ulusunun bayramını kutlayacaktı. Terzisi vücuduna göre yeni frakını hazırlamış ve doktorlar da bu son arzuyu uygun karşılamakla beraber yolda bir kalp krizi sonucu ölebileceğini ileri sürdüklerinden gezi gerçekleşmemişti.

Cumhuriyet Bayramı günü Saray'ın önünden geçen Kuleli Askerî Lisesi öğrencilerinin yaptığı tezahürattan heyecanlanan Atatürk ikinci komaya girmiş ve bu koma bir gece sürmüştü. Ertesi gün etrafındakilere “*Ben dün gece ne oldum?*” diye sormuş ve “*Ben asıl dün gece hastaydım. Âdeta değişmiş bir başka adam olmuştum*” demişti. Karnında hızla biriken suyun ıstırapıyla suyun alınmasında ısrar eden Atatürk üçüncü ponksiyondan bir gün sonra 8 Kasım akşamı son defa olarak komaya girmişti. Müdavi doktorların ihtimam ve çabalarına rağmen bu komadan kurtulamayan büyük kurtarıcı 10 Kasım Perşembe günü saat dokuz beş geçte bu âleme gözlerini yummuştu. Meş'um

³⁹ Aynı eser, 63-64.

⁴⁰ Ordinaryüs Prof. M. Kemal Öke, “Ebedi Şefimizin Son Günleri”, Cumhuriyet Gazetesi, 1939. [B. Noyan, ilgili gazetenin hangi ay ve güne ait olduğunu yazmamıştır. (Hazırlayanın Notu)].

haber yıldırım hızıyla etrafa yayılmış, Türk ulusu tek bir vücut ve tek kalp hâlinde acıların en büyüğüne uğramış ve insanlık âlemi bu dehanın kayıpla derinden sarsılarak acımıza katılmıştı.

Onun askerleri yaralı arslanlar gibi Dolmabahçe Sarayı'na koşmuş; kara, deniz ve hava subayları Ata'sının etrafında birer meşale hâlinde saygı nöbetine geçmişlerdi. İlk olarak 10 Kasım'da Saray'a gelen İstihkâm Okulu subayları onu karyolasında bularak sevgiyle bağrına basıp ağlaşmışlar, içlerinden bayılanlar olmuş ve karyolasının etrafında saygı nöbeti almışlardı. Bir gün sonra büyük ölü gasledilmiş ve cevizden cilalı bir tabuta konularak üzerine Türk sancağı sarılmıştı. Tabut bugün 106 numaralı salon diye anılan hususi dairedeki ikinci salona konulmuş ve etrafı çiçeklerle bezenmişti.

11 Kasım'da diğer birliklerden de subaylar Saray'a gelmiş ve ilk saygı nöbetlerini bu salonda dörder kişilik gruplar hâlinde ve birer saat olarak tutmaya başlamışlardı. Bu salon sadece milletvekilleri ve protokole dâhil bulunanlara açık tutuluyordu. Bu ziyaretler sırasında işitilen hıçkırıklar nöbet görevlilerini heyecanlandırıyor, gözlerden yaşlar akıyor ve baygınlıklara sebep oluyordu. Bir defasında duymuş olduğu heyecan ve acıdan bir deniz subayı bayılmış, başka bir sefer de bir kara subayı fenalıklar geçirmişti.⁴¹

Birkaç gün sonra Atatürk'ün muazzez naaşı tahnit edilerek yeni bir tabuta konmuş ve Türk sancağına sarılarak Muayede Salonu'nda hazırlanan katafalka yerleştirilmişti. 16 Kasım'da bu salon halka açılmış ve İstanbullular büyük Ata'sını geniş bir ıstırap hâlesi hâlinde ziyaret etmişti. Tabutun dört bir tarafında dört meşale yanıyor ve aralıksız olarak iki general, iki küçük rütbeli subay on beşer dakika nöbet tutuyordu. Bu muhteşem dekor içinde bütün İstanbul halkı gece gündüz bir ıstırap zinciri hâlinde Dolmabahçe Sarayı'na akıyor ve Ata'sına son saygı görevini yapıyordu. Bazen bembeyaz sakallı doksanlık bir ihtiyar veya ak saçlı bir nine belleri iki büklüm, gözleri yaşlı ve hıçkırıklarla büyük ölünün önünden geçiyor, bir çocuk, bir mektepli kız, bir genç kadın veya erkek aynı acıyı duyarak onları izliyordu.

Bugünlerden bir gün sayın Ali Kılıç Beyefendi Saray'da bulunan bazı büyüklerin yemek yedikleri sofraya üç deniz subayını da davet etmek lütfunda bulunmuşlardı.⁴² Sofra, mavi salonun bahçeye bakan kısmında kuruluydu. Sofra başında Orgeneral Cemil Cahit Toydemir oturuyor. Ali Kılıç, Neşet Ömer, Nihat Reşat, Hasan Rıza beyefendiler ile daha bazı büyükler bulunuyordu. Bir aralık Cemil Cahit Toydemir "*Atatürk sağlığında milletinin kendisini sevdiğini bilirdi. Fakat bu kadar çok sevildiğini tahmin edemezdi. Mümkün olsa da beş dakika için gözlerini açıp da ne kadar fazla sevildiğini görmesini peke çok isterdim*" demişti. Hakikaten o zamanlar Atatürk sevgisi tariflere sığmayacak bir derecedeydi.

19 Kasım Cumartesi sabahı, başta Orgeneral Fahrettin Altay olmak üzere bir kısım generaller İstanbul'da son saygı nöbetinde bulunmuşlardı. Daha sonra tabut Muayede Salonu'ndaki büyük avizenin altına konulan iki masanın üzerine yerleştirilerek Ordinaryüs Prof. Şerafettin Yaltkaya tarafından cenaze namazı kıldırılmıştı. Bundan sonra eller üstünde Saray'dan çıkarılan tabut top arabasına yerleştirilmiş ve kortej büyük yolcuyla İstanbul'dan uğurlamak üzere yola koyulmuştu. Yol boyunca daha evvel bir eşi görülmemiş ve görülemeyecek olan bir sevgi gösterisiyle Sarayburnu'na gelinerek tabut, *Zafer* muhribine verildi. *Zafer* muhribi saat 12.55'te hareketle 13.22'de *Yavuz* gemisine yanaşmış ve tabut 13.40'ta yerine yerleştirilmişti. 13.41-13.50 arası *Yavuz* 101 pare top ateşle ebedî şefini selamlamış ve törene katılmış yabancı savaş gemileri

⁴¹ Makalenin yazarı da Deniz Üsteğmeni olarak bu kutsal göreve katılmıştır.

⁴² Makalenin yazarı da deniz üsteğmeni olarak bu sofrada bulunmuştur.

21'er pâre topla karşılıklıta bulunmuşlardı. *Yavuz*'da saygı nöbeti başlamış ve gemi beş mil süratle giderken, yabancı devletlerin savaş gemileri 16 mil süratle sancaktan *Yavuz*'a yaklaşarak büyük ölüyü selamlamışlardı.

İzmit'e gelindiğinde tabut tekrar *Zafer* muhribine verilerek karaya çıkarılmış ve onun beyaz trenine getirilip salonuna yerleştirilmişti. *Aziz* ölüyü Ankara'ya götüren tren yol boyunca onun derin acılar içindeki ulusu tarafından büyük sevgiyle selamlanmıştı. Beyaz tren 20 Kasım Pazar günü saat 10.30'da Ankara'ya gelmiş ve başta devlet başkanı olmak üzere hükûmet büyükleri ve diğer ilgililer tarafından saygıyla karşılanmıştı. İstasyondan Büyük Millet Meclisi'ne gelinmiş ve tabut, Meclis önünde kurulmuş olan katafalka yerleştirilerek saygı nöbeti başlamıştı. Saat 12.10'dan ertesi sabah 8.30'a kadar bütün Ankaralıları Ata'sının önünden saygıyla geçerek ona veda etmişti.

21 Kasım Pazartesi günü saat 9.42'de tabut top arabasına yerleştirilmiş, Türk ve yabancı devletlerin askerleri büyük ölünün önünden saygıyla geçmişlerdi. Daha sonra top arabası yola koyulmuş, kortej 1.45'te Etnografya Müzesi önüne gelmiş ve tabut yerine konulmuştu. 10 Kasım 1953'te Atatürk'ün naaşı bu geçici kabrinden alınarak büyük bir törenle Anıtkabir'deki ebedî istirahat yerindeki vatan topraklarına teslim edilmişti. İşte koca bir tarih böylece göçmüş, Türk ulusuyla beraber dost ve düşman bütün dünya ona ağlamıştı. Bugün aradan 30 yıl geçti ve o günlerin acıları pek gerilerde kaldı. Fakat ona iman etmiş olanlar aynı acıyı şimdi daha başka ıstıraplarla karışık olarak duyuyorlar. O büyük Türkiye'yi kurmuş ve dünya meselelerinde daima fikri sorulan itibarlı bir mevkiye yükselmişti. Bundan sonra Türk ulusuna düşen görev onun izinde yürümektir.

Bugün gizli ve sinsi ellerin sistematik bir tarzda beslediği Atatürk düşmanlığını yok etmek gerektir. Elbette ki bir gün bu eller kırılacak ve ona uzanan diller koparılacaktır. Sen daima gençliğe güvenirdin. Gençliğe seslenişinde kurmuş olduğun Cumhuriyeti onlara emanet ettiğini bildirmiştin. O günlerin gençleri olan bizler de aynı iman, kudret ve kuvveti içinde genç kuşaklarla beraber senin emanetini bütün gücümüzle korumak için kutsal nöbete devam ediyoruz. Dünya var oldukça bu böyle olacaktır. Sen rahat uyu büyük Ata'm. Kurmuş olduğun büyük Türkiye ebediyen yaşayacaktır.